

О НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ КРАЉИЦЕ КАТАРИНЕ

ABOUT THE TOMB STONE OF QUEEN KATARINA

Надгробна плоча краљице Катарине (1425/26–1478) кћерке херцег Стефана Вукчића-Косаче и Јелене Балшић, и жене босанског краља Стефана Томаша, без сумње, један је од најинтересантнијих споменика везаних за босанску и хумску хералдику позног средњег века. На каменој плочи у цркви *Santa Maria in Aracoeli* у Риму, у рељефу је приказана покојна краљица како лежи држећи молитвеник у рукама, док су с обе стране њеног узглавља грбови, више којих су круне. С леве стране је квадриран грб: у првом и четвртном квартиру представљена је љиљанова круна, а у другом и трећем квартиру коњаник. У средишњем штиту, *штиту* у *срцу*, јавља се оклопљена рука с мачем, испод полумесеца и звезде. Ови симболи се, колико је познато, на надгробној плочи краљице Катарине први пут појављују скупа, као хералдичка композиција посредно везана за Босну. Доцније, крајем XVI века, ова ће знамења представљати окосницу "илирске хералдике", а још касније и "босанског грба". С десне стране је штит с три пруге, док је на штиту у срцу крст. О хералдичким елементима на овим грбовима много је писано. Углавном су усаглашена тумачења да круне у грбу с леве стране представљају грб босанског краља Томаша, а да грб с пругама, десно од краљице, представља грб Ко-

Изглед надгробне плоче по цртежу Еванса.
The tomb slab after Evans' drawing.

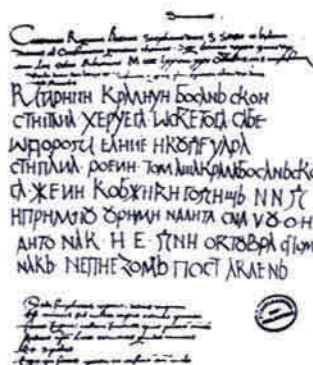
сача: три сребрне траке на црвеном. Коњаници су већ загонетнији. Према претпоставци Александра Соловјева њихово порекло треба тражити у представи краља-коњаника на реверсу великог, "обистраног", печата босанских краљева. Руку с мачем Соловјев доводи у везу с херцегом Хрвојем, доста посредним и танким генеалогским конструкцијама, а у полумесецу и звезди види стари верски симбол са стећака, или чак ознаку Хрвојевог вазалног односа према Турцима (што није вероватно). На овом месту, међутим, неће бити рече о самим грбовима, који несумњиво захтевају много темељнију анализу. Овом приликом само ће бити постављено питање: колико су поуздани извори из којих су нам стигли ова знамења?

(горе) Паламиново претис натписа на плочи.
(доле) Текст из инкунабуле из 1479.

(above) Palatino's transcription of the original table.

(below) Inscription from incunabula of 1479.

Грбови на надгробној плочи злехуде босанске краљице ушли су у хералдичку литературу преко цртежа сумњиве тачности, који су вековима били прецртани, али ретко проверавани. Артур Еванс је цртеж ове надгробне плоче у своме путопису копирао из илустрације у књизи: *Alphonso Ciacconii, Vitae et Res Gestae Pon-*

tificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium ab Augustino Oldoino recognitae, & c. tom col. 41, Roma, 1677. Фрањо Рачки је 1890. објавио цртеж грбова са плоче, вероватно прецртан из Еванса, или Евансовог изворника. Запажања Рачког врло су интересантна. Он, на име, говори о томе да је надгробна плоча, која је испрва била на поду цркве, године 1590. - приликом преправке презбитеријума - подигнута и узидана у оближњи стуб брода цркве. Том приликом нестала је и плоча са изворним ћириличним натписом, а постављена је и нова плоча са латинским натписом која стоји и дан данас. Рачки вели да су грбови на плочи веома излизани:

"Такове нам грбове приказују, како рекох, снимци у старијих и нових и у новијих издањих. Ну, данас, како сам се својима очима могао освједочити, не разабирала се све овако. Грб на име на лиевој страни сав је тако излизан и оштећен да се само штит разабирала, не виде се више ни појаси ни штитић. Грб на десној страни боље је сачуван; види се на име круна над штитом и за тим обје круне у штиту (1,4); ну од витезова разабирала се онај под 3, дочим онај под 2 сав је излизан; а оному штиту у средини, с руком држећом мач не има ни трага, кано да га није никада ни било. Такови су грбови, како је видимо данас, не од јучер него од год. 1590, јер од те добе, када је надгробна плоча с пода светилишта пренесена у брод и туј у висини ступа узидана, није више оштећена нити човечјом ногом излизана. Овакова је надгробна плоча, клесарија на њој, слике и надпис, већ три стотине година. Одакле су дакле снимци, на којих се приказују грбови савим неоштећени?"

Одакле, заиста? У истинитост ових тврдњи и сам сам се уверио, чак сам, под оскудним осветљењем у цркви, читав век касније, видео и мање него Рачки: само обрисе грбова, фигуру краљице и латински натпис. Врло је симптоматична година преноса плоче - 1590. Дакле управо у време процвата "илирске" хералдике. Није искључено да је појава полумесеца и звезде, као и руке с мачем накнадна интерпретација (и слободна илустрација) с краја XVI века, потекла од неког из круга у коме се - у крилу римске курије - стварао "словински" покрет и "илирска" хералдика.

Двојни, ћирилични и латин-

ски, натпис на надгробној плочи краљице Катарине такође представља занимљив проблем. Када је 1590. надгробна плоча подигнута са пода на зид цркве Santa Maria in Aracoeli у Риму промене су и оригиналне плоче са натписом. Нестало је ћириличног текста, а у латинском су се поткрале неке грешке које мењају смисао.

Оригинални ћирилични натпис с надгробне плоче сачуван је захваљујући римском калиграфу Ивану Палатину, који га је 1545. године преписао, а две године касније објавио у својој књизи о разним писмима: *Libro di M. Giovanni Battista Palatino, cittadino Romano nel qual s'insegna a scrivere ogni sorte de lettera antica e moderna di qualunque natione, Roma, 1547*. Од Палатина је овај текст, скупа с грешкама, преузео и Мавро Орбин, а од њега и други. У једној старијој инкунабули (из 1479) која се данас чува у Würzburgu, сачувана је и тачнија варијанта текста. Посебно је карактеристична последња реченица. Када је Палатино транскрибовао српски текст на латиницу написао је једну грешку: *Spomenik gne pismom postavlien*. Ову грешку, пренели су и потоњи преписивачи надгробног натписа из Палатинове књиге. Судећи према оригиналном ћириличном тексту код Палатина, као и према инкунабули из Вирибурга, изворни српски текст је био другачији и гласио је: *Споменик ње(ним) пинезом постављен*. Не ради се, дакле, о томе да је натпис на споменику писан ћирилицом, већ да је споменик постављен о трошку краљице Катарине, њеним новцем (пинезом).

Када је 1590. постављана нова плоча с латинским текстом начињена је још једна, озбиљнија, грешка. Тако је на латинском натпису, који стоји и данас, дописана реч *сестра*, која нема генеалошко оправдање: *Ducis Sancti Sabbae Sorrori e(x) genere Helene...* Тако је Катарина, кћерка херца Стефана, проглашена његовом сестром. Мишљења да се реч *сестра* можда односила на евентуално Катарино припадништво трећем реду Св. Фране (сестре трећереднице), у новије време је одбачено, па је очигледно да је у питању грешка у преписивању.

Александар Палавестра

The tomb-stone (or better tomb-table) of Bosnian Queen Catherine (1425/26-1478), daughter of the duke

Stephen Vukchich-Kossacha and Helene Balshich, consort of the Bosnian King Stephen Tomash, is – no doubt – one of the most interesting monuments connected with Bosnian and Hulfian heraldry of the late Middle Ages. The stone table in the Roman church of Santa Maria in Araceli displays crowned effigy of the late Queen reposing with a prayer book in her hands, with ensigned armorial shields at both sides of her pillow. One at her right is quartered (1&4 an open Royal Crown, 2&3 a cavalier upon a steed salient, his sinister arm raised and embowed), with an escutcheon charged with an arm armored and embowed brandishing a curved sword a crescent and a star in chief. These charges, as far as we know, appear for the first time upon this table as a heraldic composition directly ascribed to Bosnia. Much later, by the end of the 16th Century, these symbols shall constitute a "vertebra" of "Illyrian", and still later of "Bosnian" Armory. To the left of the Queen another shield has three bends, and an escutcheon charged with a cross. These charges were subject of extensive discussions. General understanding exists ascribing field with Royal Crown to King Stephen Tomash, while shield with three bends stands for Arms of Kossachas (Gules three bends Argent). The cavaliers are something of a mystery. Soloviev proposed that the charge was derived from representation of Rider King in reverse of the Double Seal of Kings of Bosnia; he also attributes the armored hand with sword to Duke Herovoya, using some rather thin genealogical justification, while crescent and star ascribes to older religious symbol known from old Bosnian tombstones (called "stechak"), and even as a sign of Herovoya's vassal position towards Turks (which is patently wrong). But, we shall not indulge here into analysis of arms proper; rather we shall put forth a question: can we trust at all the sources for the description of the tomb-table itself?

The armorial shields from the tomb-table of the unfortunate Queen of Bosnia have entered heraldic literature owing to drawings of dubious exactitude; these drawings were reproduced but rarely verified. Arthur Evans copied the drawing in his travelogue from *A. Ciacconii Vitae et res Gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium ab Augustino Oldoino recognitae, & c. tom. col. 41, Roma, 1677*. Franjo Rački published drawing of the shields in 1890, probably taken from Evans's book. He, in fact, states that the table was originally built into the floor of the church, and that in 1590 it was raised and built into one

of pillars of the church nave. At that time the original plate with Cyrillic inscription disappeared, and was substituted with a new plate with Latin inscription, the one that is still at the same place. Rački claimed that shields upon the table were very worn out:

"Such arms we see, as I said, in illustrations in older and more recent publications. Only, presently, as I have verified with my own eyes, it does not appear the same way. Arms on sinister side are so worn out and damaged that one can distinguish just the shield, neither bends or escutcheon can be recognized. The Arms on the dexter side are better preserved; one can recognize the Crown ensigning the shield, as well as both crown inside the shield (1,4), but of cavaliers man can recognize one in 3rd Quarter, while charge of the 2nd Quarter is very worn out. The escutcheon with armed arm is undistinguishable, as if it was never there. The arms, as we see them presently, are not in such condition since yesterday, they are in such condition since 1590, since from that time – when the tomb-table was transferred from the floor to the pillar – it was no more damaged or exposed to foot-wearing. This table, the effigy, charges and inscriptions, remained in this same condition for three hundred years. So, where do the illustration that display undamaged arms, come from?"

Well put! I have personally verified the observations of Rački, and have (under dim lighting) recognized even less than Rački: just the contours of the arms, the Queen's effigy and Latin inscription. The year of the transfer of the tomb-table is significant, because 1590 is the year of the flowering of "Illyrian heraldry". It is not beyond possibility that crescent and star, as well as armed hand with sword, may be a posterior interpretation (and free illustration) from period of late 16th Century, due to somebody from the circle of those who, within Roman Curia, were inventing "Slavonic" Movement and "Illyrian" heraldry.

Double, Cyrillic and Latin, inscription upon the tomb-table of the Queen Catherine, also poses an interesting problem. When the table was transferred in 1590 from the floor to the pillar, original inscriptions were substituted. Cyrillic text was removed, and in Latin text some errors crept in, changing the meaning.

Original Cyrillic text is preserved owing to a Roman Calligrapher Giovanni Palatino, who in 1545 copied it, and two years later published in his book *Libro di*

(Continued on page 6)

The Municipal Arms of Serbian Cities, Townships and Villages

A Historical Collection #5

Villages and Townships of Vojvodina

Черевић (печат, 1854) = У злату на зеленом брегу у подножју стоји природна благосиљајућа фигура Св. Саве у архијерејском одјелу. **Čerević** (Seal, 1854) = Or upon a mount in base Vert a haloed figure of St. Sava statant attired in Archbishop's liturgical vestments, his right hand raised in benediction, and holding a Bible with left hand upon his breast, all proper.

Рума (повеља, 1749)

= Штит раздвоен сниженим таласастим резом плаво и зелено, преко раздвојене линије сребрни таласаста појас у коме су две зелене таласасте греде, а преко свега из стопе сребрни стуб без капитета постављен на тростепен педимент и крунисан златном отвореном краљевском круном из које се издиже златан патријарашки крст. Из оба бока штита излази по косини по једна подигнута природна отворена шака са подлактицом одевеном у кратак црвени рукав, а испод сваког лакта је по једна златна 6-крака звезда, док са обе стране стуба по вертикали пише сребрним капиталним словима ISO / HER (In Hoc Signo Evadet Oppidum Ruma).

Ruma (Letters patent, 1749) = Per fess abased Azure and Vert a fess wavy Argent charged with two bars also wavy of the second and over all from base a capitel-less column raised upon three steps of the third crowned with open Royal Crown Or from which a patriarchal cross of the same is issuant between capital letters in pale ISO dexter and HER sinister Argent (In Hoc Signo Evadet Oppidum Ruma); from both flanks of the shield a hand embowed appaume proper extends attired in short sleeves Gules, both hands forming a chevron in chief, each hand with a six-pointed star Or under the elbow.

(Continued from page 5)

Губернатор Московској области А.С. Тяжлов,
9 марта 1999 года N 9/99-ОЗ

ЗАКОН МОСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ О ВНЕСЕНИИ ИЗМЕНЕНИЙ И ДОПОЛНЕНИЙ В ЗАКОН МОСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ "О ГЕРБЕ И ФЛАГЕ МОСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ"

(принят решением Московской областной
Думы от 20 июля 1999 года N 15/65)

Статья 1.

Внести в Закон Московской области N 9/99-ОЗ
"О гербе и флаге Московской области"
следующие изменения и дополнения:

1. Часть вторую статьи 3 исключить.
2. Пункт "в" статьи 5 изложить в следующей редакции:

"в) образцов различных размеров с сохранением геральдических характеристик оригинала".

3. Статью 7 после части первой дополнить частью второй следующего содержания:

"Муниципальные образования Московской области вправе включать в состав своих гербов вольную часть - четырехугольник, примыкающий к левому верхнему краю щита, червленого (красного) цвета с воспроизведенными в нем фигурами герба Московской области".

Статья 2.

Настоящий Закон вступает в силу со дня его официального опубликования.

Губернатор Московской области А.С. Тяжлов,
4 августа 1999 года N 58/99-ОЗ

(Continued from page 3)

M. Giovanni Battista Palatino, cittadino Romano nel qual s'insegna a scrivere ogni sorte de lettera antica e moderna di qualunque nazione, Roma 1547. From Palatino, this text was taken over (with errors in it) by Mauro Orbini, and from his book it went further on. In an older Incunabula (from 1479), which is preserved in Würzburg, we know more precise version of the same text. The last sentence is particularly important. When Palatino transcribed Serbian text into Latin letters, he made a mistake: *Spo-menik gne pismom postavglien*. This error was repeated by later copyists of the funerary inscription from Palatino's book. The original Cyrillic text at Palatino's, as well as Würzburg Incunabula, the original text was *Поменик ње(ним) пишезом постављен*. Therefore, it was not referring that the text was *written in her script*, but that the table was *erected with her money*.

Also, when in 1590 new inscription was installed, another more serious error was made. Latin text that stands there presently has an additional word *sister*, which has no genealogical justification: *Ducis Sancti Sabbae Sorrori e(x) genere Helene...* So, Catherine, daughter of Duke Stephen, was proclaimed to be her father's sister. The opinions that noun sister perhaps referred to possible Catherine status as member of 3rd Rank of Order St. Francis has been repudiated recently, and the error ascribed to copyist's negligence.

Aleksandar Palavestra

HERALDICA CURIOSA

Grb italijanskih plemića Boffa di Agno prikazuje neobični varijantu jednog u heraldici vrlo običnog motiva: u srebrnom, plavo bordiranom polju prirodna mavarska glava, koja duva napućenih usana i naduvenih obraza. Šlem krunisan koronetom plemića. Plašt plav postavljen srebrom. Ovaj grb donose Giacomo Bascapé i Marcello del Piazze u svojoj značajnoj knjizi *Insegne e simboli, Roma 1983*.

Coat of Arms of the Italian nobles Boffa di Agno displays upon a field *Argent a Maur's head proper, his cheeks blown and his lips pouted for a blow, a bordure Azure*. The coronet of the nobili, and mantling *Azure lined Argent*. This armorial achievement is illustrated in Bascapé and del Piazze excellent book *Insegne e simboli, Roma 1983*.

